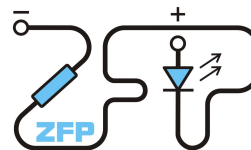

Kabinet výuky obecné fyziky, UK MFF

Fyzikální praktikum ...

Úloha č.

Název úlohy:.....

Jméno:Datum měření:

Datum odevzdání:

Připomínky opravujícího:

	Možný počet bodů	Udělený počet bodů
Práce při měření	0 - 5	
Teoretická část	0 - 1	
Výsledky měření	0 - 8	
Diskuse výsledků	0 - 4	
Závěr	0 - 1	
Seznam použité literatury	0 - 1	
Celkem	max. 20	

Posuzoval:.....

dne:

1 Pracovní úkol

1. Změřte průběh intenzity magnetického pole na ose souosých kruhových magnetizačních cívek
 - (a) v zapojení s nesouhlasným směrem proudu při vzdálenostech 12, 16, 20 cm
 - (b) v zapojení se souhlasným směrem proudu při týchž vzdálenostech cívek
2. Změřte intenzitu magnetického pole uprostřed mezi souosými kruhovými magnetizačními cívkami v zapojení se souhlasným směrem magnetizačního proudu při
3. Přesvědčte se, že při Helmholtzově poloze cívek v zapojení se souhlasným směrem proudu je pole na ose cívek v rámci možností homogenní. Pro tento případ stanovte experimentálně konstantu úměrnosti mezi intenzitou magnetického pole cívek a napětím indukovaným na detekční cívce a porovnejte ji s teoretickou hodnotou.
4. Proměřte průběh intenzity magnetického pole na ose solenoidu.
5. Veškeré výsledky zpracujte tabelárně a graficky.

2 Teorie

Pro intenzitu H magnetického pole na ose cívky ve vzdálenosti x od středu je dána [1]

$$H = \frac{NIR^2}{2(R^2 + x^2)^{\frac{3}{2}}} \quad (1)$$

kde R je poloměr cívky, N počet jejích závitů a I proud protékající cívkou. Pro dvě cívky na společné ose dále platí superpozice jejich polí, tedy (viz [1])

$$H = \frac{NIR^2}{2} \left\{ \frac{1}{[R^2 + (a+x)^2]^{\frac{3}{2}}} \pm \frac{1}{[R^2 + (a-x)^2]^{\frac{3}{2}}} \right\} \quad (2)$$

pro vzdálenost x od jejich středu na ose, $2a$ je vzájemná vzdálenost středů cívek. Znaménko $+$ platí pro proud procházející v souhlasném směru, $-$ pro proud v nesouhlasném směru.

Lze ukázat, že při tzv. Helmholtzově uspořádání cívek ($2a = R$, souhlasný směr proudu) je homogenita pole mezi cívkami téměř ideální. Pak dle (2) pro bod uprostřed mezi cívkami platí [1]

$$H = \frac{8}{5\sqrt{5}} \frac{NI}{R} \quad (3)$$

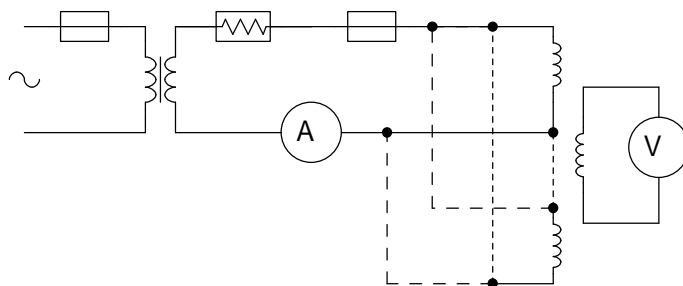
Magnetické pole v solenoidu i mezi cívkami měříme detekční cívkou, na které se indukuje střídavé napětí. Toto napětí je dle [1] úměrné intenzitě magnetického pole v daném místě a platí s uvážením $\omega = 2\pi f$ vztah:

$$H = \frac{1}{2\mu_0 f n \pi^2 r^2} U = kU \quad (4)$$

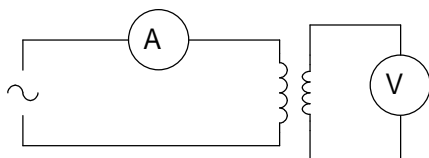
μ_0 je permeabilita vakua, f frekvence střídavého napětí, n počet závitů detekční cívky a r její poloměr.

[1] udává pro hodnotu intenzity magnetického pole v ose solenoidu konečné délky a nezanedbatelného rozdílu vnitřního a vnějšího poloměru vztah

$$H = \frac{NI}{2l(r_2 - r_1)} \left\{ \left(\frac{l}{2} + a \right) \ln \frac{r_2 + \sqrt{r_2^2 + \left(\frac{l}{2} + a \right)^2}}{r_1 + \sqrt{r_1^2 + \left(\frac{l}{2} + a \right)^2}} + \left(\frac{l}{2} - a \right) \ln \frac{r_2 + \sqrt{r_2^2 + \left(\frac{l}{2} - a \right)^2}}{r_1 + \sqrt{r_1^2 + \left(\frac{l}{2} - a \right)^2}} \right\} \quad (5)$$

Obrázek 1: Schéma pro měření pole mezi cívkami

Obrázek 2: Schéma pro měření pole v ose solenoidu

kde r_2 a r_1 jsou vnitřní a vnější poloměry, l je délka solenoidu, N počet jeho závitů a a poloha měřeného bodu.

3 Pomůcky

souosé cívky, detekční cívka, digitální multimetr MDX 4660A, ampérmetr, solenoid, variátor, zdroje střídavého napětí

4 Výsledky měření

Podmínky měření

Chyby zadaných parametrů byly odhadnuty.

$$\mu_0 = 4\pi \cdot 10^{-7} \text{ H} \cdot \text{m}^{-1}$$

$f = 50 \text{ Hz}$; síťovou frekvenci uvažujeme přesnou

Tabulka 1: Přesnost přístrojů

Voltmetr	
0,2 V – 2 V AC	$\pm(0,8\% + 10 \text{ digits})$
Ampérmetr	
10 A AC	tř. přesnosti 0,2 %
500 mA AC	tř. přesnosti 1,5 %

Parametry sousých cívek

$$R = (10,4 \pm 0,2) \text{ cm}$$

$$N = 100$$

$$r = (1,28 \pm 0,2) \text{ cm}$$

$$n = 1000$$

$$2I = (3 \pm 0,02) \text{ A}$$

Parametry solenoidu

Solenoid:

$$N = 4464$$

$$l = (400 \pm 2) \text{ mm}$$

$$d_1 = 2r_1 = (114 \pm 1) \text{ mm}$$

$$d_2 = 2r_2 = (70 \pm 1) \text{ mm}$$

$$I = (400 \pm 7,5) \text{ mA Detekční cívka:}$$

$$r = (7 \pm 0,2) \text{ mm}$$

$$N = 200$$

4.1 Souosé cívky

Obvod byl sestaven podle 1, naměřené hodnoty jsou v tabulkách 2 – 6. Chyba určení polohy detekční cívky byla odhadnuta na 2 mm („hrot“ posunující se po pravítku je poměrně tupý a poloha středu detekční cívky je také poněkud diskutabilní). H bylo vypočteno podle vzorce (3), jeho chyba spočtena z dílčích chyb za užití vzorce pro výpočet chyb nepřímých měření [2]. Chyba U byla stanovena podle tab. 1.

Jsem si vědom toho, že ve studijním textu je doporučeno středovat hodnoty měřené symetricky vzhledem ke středu. Žel, vzpomněl jsem si na to až při odchodu z měření. . .

V grafech (obr. 3 a 4) jsou měřené hodnoty proloženy teoretickou závislostí (2).

Tabulka 2: Magnetické pole na ose pro $2a = 12 \text{ cm}$

	nesouhlasně				souhlasně			
	x [mm]	U [mV]	H [A. m ⁻¹]	σ_H [A. m ⁻¹]	x [mm]	U [mV]	H [A. m ⁻¹]	σ_H [A. m ⁻¹]
1	-33	74,5	367	12	-33	195,1	960	31
2	-25	60,0	295	10	-25	194,7	958	31
3	-17	43,0	212	7	-16	192,8	949	31
4	-10	27,2	134	4	-10	192,0	945	31
5	0	5,8	28	1	0	191,4	942	31
6	9	20,8	102	3	10	191,6	943	31
7	16	34,8	171	6	21	192,5	948	31
8	23	49,8	245	8	29	192,8	949	31
9	29	60,5	297	10				

V obr. 5 jsou naměřené hodnoty proloženy závislostí (2) s dosazeným paramterem $a = \frac{R}{2}$, na obr. 6 závislostí (2) s dosazeným paramterem $x = 0$.

Teoretická hodnota konstanty úměrnosti vypočtená podle (4) je rovna

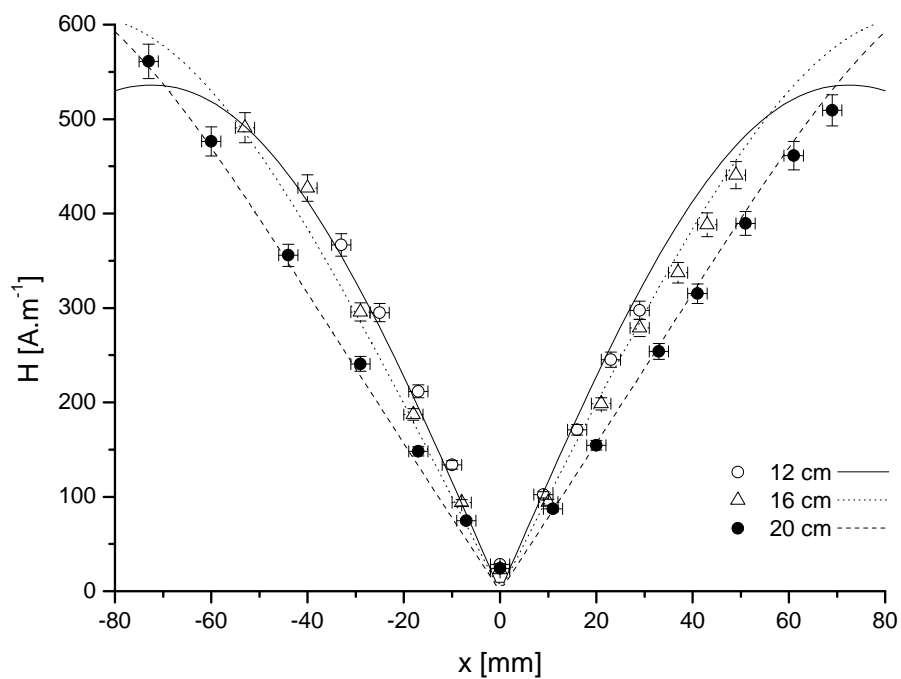
$$k_t = (4920 \pm 80) \text{ A. V}^{-1}. \text{ m}^{-1}$$

Tabulka 3: Magnetické pole na ose pro $2a = 16$ cm

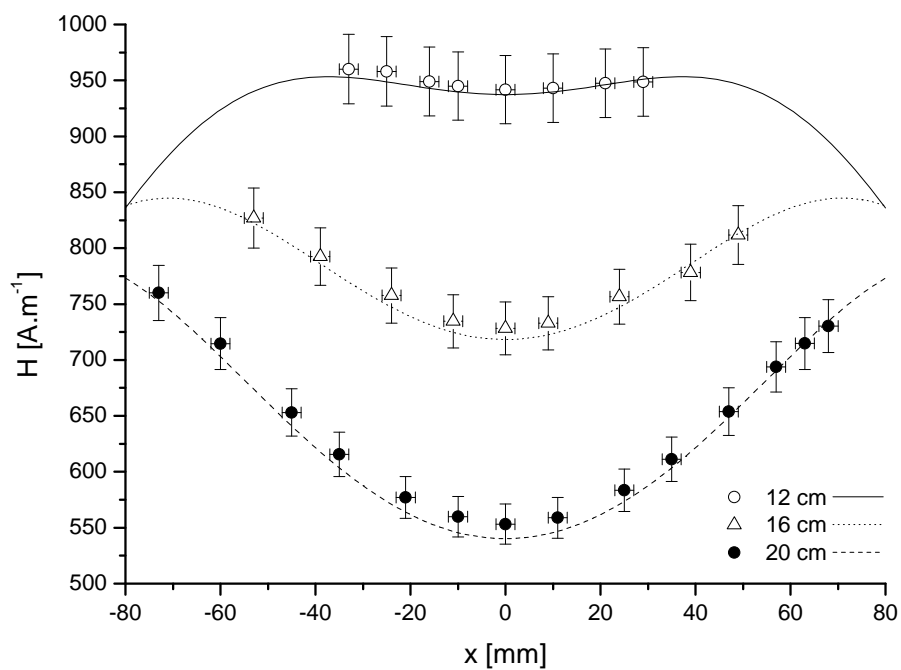
	nesouhlasně				souhlasně			
	x [mm]	U [mV]	H [A. m ⁻¹]	σ_H [A. m ⁻¹]	x [mm]	U [mV]	H [A. m ⁻¹]	σ_H [A. m ⁻¹]
1	-53	100	491	16	-53	168,1	827	27
2	-40	87	427	14	-39	161,0	792	26
3	-29	60	296	10	-24	153,9	758	25
4	-18	38	187	6	-11	149,3	735	24
5	-8	19	94	3	0	148,0	728	24
6	0	5	23	1	9	148,9	733	24
7	10	19	94	3	24	153,7	756	25
8	21	40	199	7	39	158,1	778	25
9	29	57	279	9	49	164,9	812	26
10	37	69	337	11				
11	43	79	388	13				
12	49	90	441	14				

Tabulka 4: Magnetické pole na ose pro $2a = 20$ cm

	nesouhlasně				souhlasně			
	x [mm]	U [mV]	H [A. m ⁻¹]	σ_H [A. m ⁻¹]	x [mm]	U [mV]	H [A. m ⁻¹]	σ_H [A. m ⁻¹]
1	-73	114,0	561	18	-73	154,4	760	25
2	-60	96,8	476	15	-60	145,2	715	23
3	-44	72,3	356	12	-45	132,7	653	21
4	-29	48,9	241	8	-35	125,1	616	20
5	-17	30,1	148	5	-21	117,3	577	19
6	-7	15,2	75	3	-10	113,8	560	18
7	0	4,9	24	1	0	112,4	553	18
8	11	17,7	87	3	11	113,6	559	18
9	20	31,4	155	5	25	118,6	584	19
10	33	51,6	254	8	35	124,2	611	20
11	41	64,0	315	10	47	132,8	654	21
12	51	79,1	389	13	57	141,0	694	23
13	61	93,8	461	15	63	145,2	715	23
14	69	103,5	509	17	68	148,4	730	24

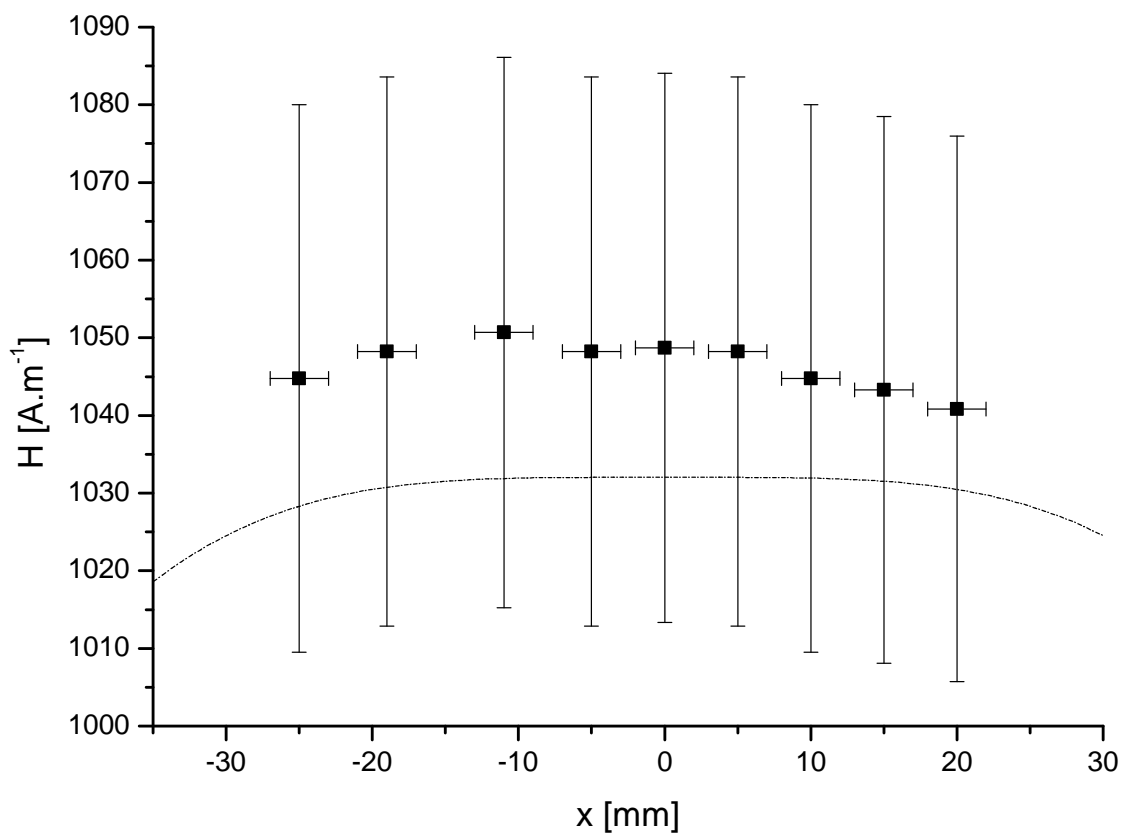
Obrázek 3: Průběh magnetického pole mezi cívkami při nesouhlasném směru proudu

Obrázek 4: Průběh magnetického pole mezi cívkami při souhlasném směru proudu

Tabulka 5: Magnetické pole na ose pro $2a = R$ (Helmholtzovo uspořádání)

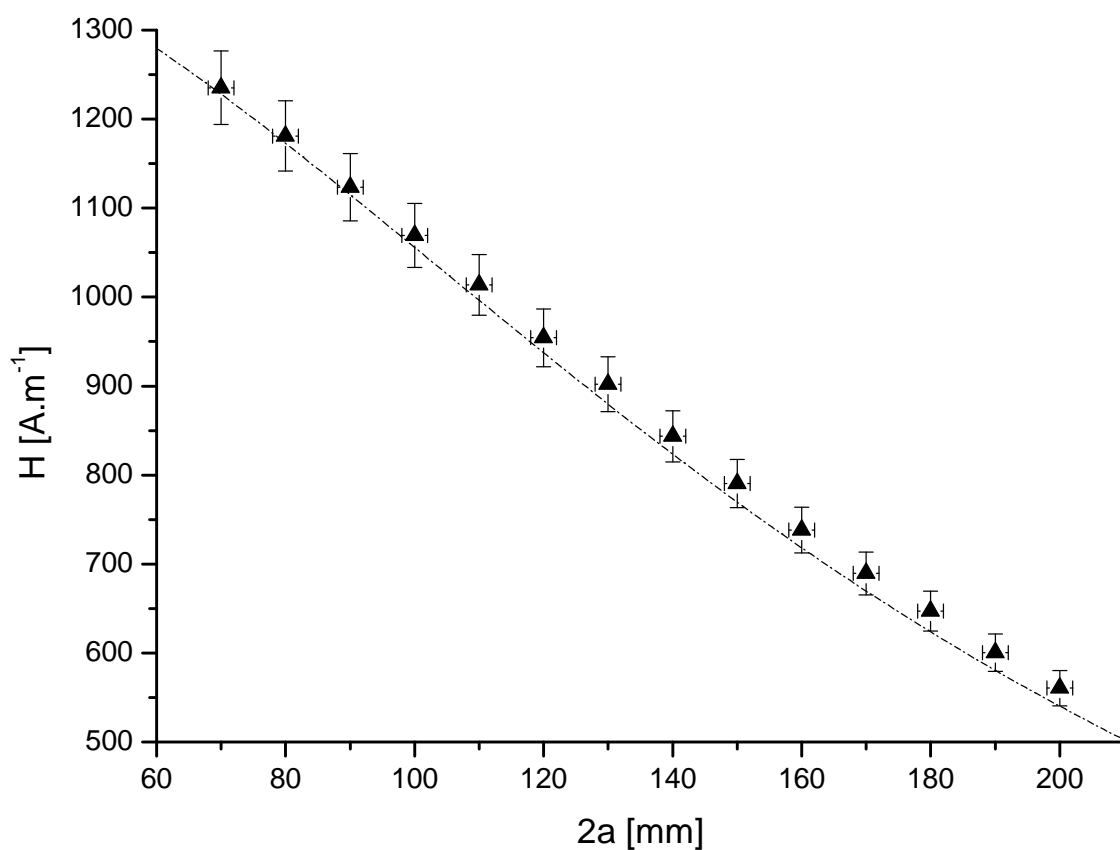
	x [mm]	U [mV]	H [A. m ⁻¹]	σ_H [A. m ⁻¹]
1	-25	212,3	1045	35
2	-19	213	1048	35
3	-11	213,5	1051	35
4	-5	213	1048	35
5	0	213,1	1049	35
6	5	213	1048	35
7	10	212,3	1045	35
8	15	212	1043	35
9	20	211,5	1041	35

Obrázek 5: Průběh magnetického pole při Helmholtzově konfiguraci

Tabulka 6: Magnetické pole na ose v závislosti na vzdálenosti cívek

	$2a$ [mm]	U [mV]	H [A. m ⁻¹]	σ_H [A. m ⁻¹]
1	70	251	1235	41
2	80	240	1181	40
3	90	228,3	1124	38
4	100	217,3	1069	36
5	110	206	1014	34
6	120	193,9	954	32
7	130	183,3	902	31
8	140	171,4	843	29
9	150	160,6	790	27
10	160	150	738	25
11	170	140,1	689	24
12	180	131,5	647	23
13	190	122	600	21
14	200	113,9	561	20

Obrázek 6: Magnetické pole v závislosti na vzájemné vzdálenosti cívek

Experimentální hodnotu získáme statistickým zpracováním U z tab. 5 (pp. konstantnost při Helmholtzově zapojení), H pomocí vztahu (3).

$$U_{exp} = (212 \pm 1) \text{ mV}$$

$$H_{exp} = (1032 \pm 20) \text{ A. m}^{-1}$$

Výslednou hodnotu vypočítáme pomocí vztahu (4).

$$k_{exp} = (4900 \pm 100) \text{ A. V}^{-1}. \text{ m}^{-1}$$

Všechny chyby byly vypočítány pomocí vzorce pro výpočet chyby nepřímých měření [2].

4.2 Solenoid

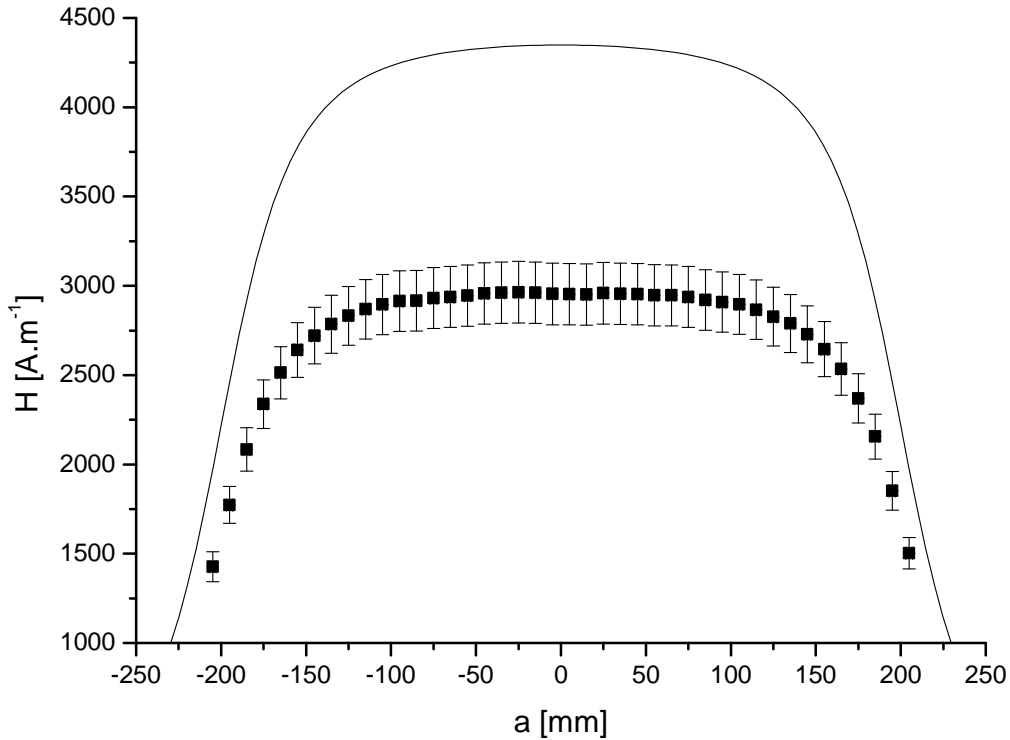
Ačkoli je délka solenoidu 400 mm, detekční cívkou se dalo pohybovat v rozsahu 410 mm (rozsah -205 mm – 205 mm). Na obr. 7 jsou naměřené hodnoty proloženy teoretickou závislostí (5).

Tabulka 7: Magnetické pole na ose solenoidu

	a [mm]	U [mV]	H [A. m ⁻¹]	σ_H [A. m ⁻¹]		a [mm]	U [mV]	H [A. m ⁻¹]	σ_H [A. m ⁻¹]
1	-205	17,4	1427	84	22	5	35,9	2954	172
2	-195	21,6	1773	104	23	15	35,9	2952	172
3	-185	25,3	2083	122	24	25	36,0	2959	172
4	-175	28,4	2337	136	25	35	35,9	2955	172
5	-165	30,6	2513	146	26	45	35,9	2954	172
6	-155	32,1	2641	154	27	55	35,8	2947	171
7	-145	33,1	2721	158	28	65	35,8	2946	171
8	-135	33,9	2785	162	29	75	35,7	2937	171
9	-125	34,4	2832	165	30	85	35,5	2921	170
10	-115	34,9	2869	167	31	95	35,4	2909	169
11	-105	35,2	2895	168	32	105	35,2	2896	168
12	-95	35,4	2915	170	33	115	34,8	2866	167
13	-85	35,4	2916	170	34	125	34,4	2827	164
14	-75	35,6	2931	170	35	135	33,9	2789	162
15	-65	35,7	2937	171	36	145	33,2	2728	159
16	-55	35,8	2945	171	37	155	32,1	2645	154
17	-45	35,9	2957	172	38	165	30,8	2534	148
18	-35	36,0	2962	172	39	175	28,8	2369	138
19	-25	36,0	2964	172	40	185	26,2	2156	126
20	-15	36,0	2962	172	41	195	22,5	1851	108
21	-5	35,9	2954	172	42	205	18,3	1502	88

5 Diskuze výsledků

Z grafů 3 – 6 bylo dosaženo dobré shody s teoretickými předpoklady v rámci chyb. Při měření pole Helmholtzovy cívky je teoretická hodnota mírně odlišná (3%), což ukazuje na systematickou chybu (např. způsobenou geometrií detekční cívky). Z uvedených grafů je také patrná asymetričnost pole, která je dle teorie [1] způsobena tím, že detekční ani magnetizační cívky nejsou ideální a nevytvářejí tak ani ideální pole.

Obrázek 7: Magnetické pole v ose solenoidu

Vypočtená konstanta úměrnosti k_t se v rámci chyb dobře shoduje s konstantou k_{exp} určenou experimentálně.

U solenoidu je z grafu 7 patrné, že charakter závislosti je správný, ne tak ovšem velikost pole, která se od hodnoty teoretické značně liší. To může být způsobeno lehce jinými parametry detekční cívky (spec. r), o kterém nemáme informace co do přesnosti jeho určení a vyskytuje se navíc ve vztahu (4) v kvadrátu. Kdyby např. bylo $r = 6\text{mm}$, shoda s teoretickou závislostí by již byla relativně dobrá.

6 Závěr

Charaktery průběhu polí mezi sousými cívkami a na ose solenoidu odpovídají předpokladům, ovšem velikost pole v solenoidu se značně liší od teorie. Konstanty úměrnosti $H(U)$ se v rámci chyb dobře shodují a byly stanoveny jako

$$k_t = (4920 \pm 80) \text{ A} \cdot \text{V}^{-1} \cdot \text{m}^{-1}$$

$$k_{exp} = (4900 \pm 100) \text{ A} \cdot \text{V}^{-1} \cdot \text{m}^{-1}$$

Reference

- [1] Studijní text k Praktiku II. [online], [cit. 2013-11-18].
URL <http://physics.mff.cuni.cz/vyuka/zfp/_media/zadani/texty/txt_223.pdf>
- [2] English, J.: *Úvod do praktické fyziky*. Praha: Matfyzpress, první vydání, 2006, ISBN 80-867-3293-2, 145 s.